

Földrajzoktatás-módszertani kötetek az Országgyűlési Könyvtár Ghyczy-gyűjteményében – 1. rész

Methodological Volumes on Geography Teaching in the Ghyczy Collection of the Library of the Hungarian Parliament – Part 1

Forgács Hajnalka

Országgyűlési Könyvtár

könyvtáros

SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola

PhD-hallgató

ORCID: 0009-0009-4793-9991

Absztrakt

Ghyczy Ignác (1799–1870) komáromi könyvgyűjtő, két alkalommal megválasztott országgyűlési képviselő 18–19. századi nemesi családi magánkönyvtára tematikailag és nyelvilag egyaránt széles körű és összetett. A kétrészes tanulmány első részében Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759–1839) német pedagógus, illetve Johann Gottfried Lüdde (1799–?) német földrajztanár és földrajztudós egy-egy földrajzi oktatásmódszertani kötetét szeretném bemutatni az Országgyűlési Könyvtár Ghyczy-gyűjteményéből. Johann Christoph Friedrich GutsMuths *Versuch einer Methodik des geographischen Unterrichts...* című műve (1835) új módszertani javaslatokat kínál a földrajzoktatás terén. Johann Gottfried Lüdde *Die Methodik der Erdkunde...* című könyve (1842) a földrajztanítás módszerének javításához kívánt hozzájárulni. Tanulmányomban ezeket a köteteket és szerzőik földrajzoktatás-módszertani gondolatait, valamint szellemi horizontját tárom az olvasók elé. Arra a kérdésre is keresem a választ, hogy e kötetek milyen szerepet tölthettek be Ghyczy Ignác műveltségében.

Kulcsszavak: művelődéstörténet, könyvtártörténet, Ghyczy Ignác, földrajz, tankönyvek, oktatásmódszertan, földrajzoktatás, 19. század

Abstract

The private family library of Ignác Ghyczy (1799–1870), a book collector from Komárom and twice elected member of the Parliament, is both thematically and linguistically extensive and complex. In the first part of this two-part study, I present a volume on geographic education methodology from the Ghyczy collection of the Library of the Hungarian Parliament, by the German pedagogue Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759–1839) and Johann Gottfried Lüdde (1799–?), a German geography teacher and geographer. Johann Christoph

Friedrich GutsMuths offers in his work *Versuch einer Methodik des geographischen Unterrichts...* (1835) new methodological proposals for the teaching of geography. Johann Gottfried Lüdde's book *Die Methodik der Erdkunde...* (1842) was intended to contribute to improving the method of teaching geography. In my study, I present these volumes and their authors' ideas on the methodology of geography education and their intellectual horizons. I also seek to answer the question of what role these volumes may have played in Ignác Ghyczy's education.

Keywords: history of culture, library history, Ignác Ghyczy, geography, textbooks, educational methodology, geography education, 19th century

1. Bevezetés

A kétrészes tanulmányban Ghyczy Ignác (1799–1870) könyvgyűjtő, országgyűlési képviselő nemesi családi magánkönyvtárából választottam ki német nyelvű földrajz-tankönyveket és oktatásmódszertani köteteket. Ezek a kötetek azért különlegesek, mert igen széles körű műveltség volt szükséges e vezető német földrajztudományi művek ismeretéhez. Számos német tudós és tanár volt tisztában a 18–19. században a földrajztudomány jelentőségével, és igyekezett a tudományos fejlődés eredményeit az oktatásba is átültetni (Fischer, 2014, 264.). A tanulmány e művek Ghyczy Ignác műveltségében való elhelyezésére és bemutatására vállalkozik. A tanulmány első részében Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759–1839) német pedagógus, illetve Johann Gottfried Lüdde (1799–?) német földrajztanár és földrajztudós egy-egy földrajzi oktatásmódszertani kötetét szeretném bemutatni az Országgyűlési Könyvtár Ghyczy-gyűjteményéből, különös tekintettel a szerzők szellemi horizontjára. Arra a kérdésre is keresem a választ, hogy a művek milyen szerepet tölthettek be Ghyczy Ignác földrajzi műveltségében.

2. Ghyczy Ignác pályaképe

Ghyczy Ignác híres komáromi könyvgyűjtő, két alkalommal megválasztott országgyűlési képviselő volt. A Győri Királyi Jogakadémián folytatott jogi tanulmányokat 1812 és 1815 között. 1822-ben ügyvédi vizsgát tett. Pályáját a bábolnai kincstári uradalom ügyészeként kezdte ([s.n.], 1967, 595; [s.n.], 1894, 1200). 1825-től az Esterházyak tatai uradalmi gazdatisztje ([s.n.], 2001, 1011). 1827-től gróf Esterházy Miklós tatai, gesztesi és mezőlaki uradalmának prefektusa volt. 1834 és 1848 között – lemondásáig – jószágigazgatói posztot töltött be. Tekintélyének növekedésével és anyagi jólétének megszilárdulásával egyre élénkebben kapcsolódott be a vármegyei és az országos politikai életbe.

A tatai nemzetőrök századosaként részt vett az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban, majd a schwechati csata után, 1849-től – címzetes kormánytanácsosként – István és József főherceg magyarországi uradalmait igazgatta. 1864-ben nyugdíjba

vonult. 1865-től, illetve 1869-től – 1870-ben bekövetkezett haláláig – a tatai kerület országgyűlési képviselője volt.

Szakképzettsége, szakirodalmi tájékozottsága és széles körű olvasottsága kiemelkedő színvonalat képviselt. A kor népszerű közéleti szereplője volt. Több életrajzi összefoglaló és nekrológ is kiemelte érdemeit. A *Pallas nagy lexikona* szerint „[...] a korabeli társadalom egyik legtiszteltebb alakjai közé tartozott” (Balás, 1894, 11.). A *Századok*-ban megjelent „Gyász hír” így búcsúzik tőle: „A magyar tudományosság egy igaz barátját, a haza egy hű és jeles fiát vesztette el benne” ([s.n.], 1870, 351.).

3. Ghyczy Ignác gyűjteménye

Ghyczy Ignác halála után két évvel, 1872-ben, közel tizennégyezer kötetet számláló könyv- és hírlapgyűjteményét hat gyermeke a Képviselőházi Könyvtárnak adományozta, letéve ezzel a mai Országgyűlési Könyvtár alapjait. Gyermekei az adománylevelében mindössze annyit kértek, hogy „az átadandó könyvek kötetenként egy” [...] Atyjuk „nevét kitüntető bélyegnyomattal láttassanak el” (Csendes, 1969, 353.).

Ez a 18–19. századi, nemzedékeken át gyarapított nemesi családi magánkönyvtár (Stein, 2006, 242.) muzeális könyvekben és periodikumokban egyaránt gazdag. Tematikailag minden területet lefed. A gyűjtemény főként a 18. és 19. században, magyar, német, francia és latin nyelven kiadott „politikai, jogi, államtudományi, történeti, földrajzi, gazdasági, teológiai, hadtudományi, irodalomtudományi és szépirodalmi műveket tartalmaz” (Jónás & Veredy, 1995, 165; Villám, 2024, 36.).

Fülöp Géza (2010) megállapítása szerint a reformkorban mind több szaktudós, gyakorlati szakember, politikus és író hozott létre saját, értékes szakkönyvtárat, „munkakönyvtárat”, amely a könyvgyűjtő tudományos munkáját, gyakorlati és irodalmi tevékenységét segítette, egyszersmind szórakoztató célú, kapcsolódást szolgáló szépirodalmi művek és folyóiratok is helyet kaptak benne. Erre a könyvtártípusra Fülöp példaként Ghyczy Ignác jószágkormányzó és Almási Balogh Pál orvos gyűjteményét hozza. Ghyczy Ignácról tudjuk, hogy

„[...] lépést tartott a hazai és külföldi agrárirodalommal. Az uradalmi kocsikkal hetenként Pestről és gyakran Bécsből is hozatott könyvei és folyóiratai között, amelyek a forradalomig 14 000 kötetre szaporodtak, és később az Országgyűlési Könyvtár alapját vetették meg, ott voltak az egykorú gazdasági irodalom termékei is” (Szabad, 1957, 46.);

„[...] rendszeresen megvette magának a legújabb külföldi – főleg német nyelvű – szakkönyveket [...]” (Pálmány, 1987, 634.).

A Képviselőház Könyvtári Bizottságának 1873. június 30-i jelentése az alábbiakat fogalmazta meg Ghyczy Ignác gyűjteményének gazdagságáról:

„[...] a fennevezett könyvtár ugyan számos különböző szakot illető, de mindegyikben nagybecsű munkákat tartalmaz. Kiterjed a politikai, jogi, államtudományi, történeti, földrajzi, utazási, gazdasági, hadi, theologiai és ó-classikai irodalomra [...]” (Horváth & Pulszky, 1873, 26.)

A bizottság azokat a földrajzi műveket sorolta a leginkább és leggyakrabban használható munkák közé, „melyek általában mint remekművek ismertettek el” (Horváth & Pulszky, 1873, 26.).

Az adományozás révén 14.500 kötet érkezett Pestre 92 faládjában a nagyigmándi kastélyból. A Könyvtári Bizottság döntése értelmében a kötetek először a Sándor utcai Képviselőház társalgójában és ebédlőjében (Redl, 2019, 123.), valamint a folyosókon (Cieger, 2021, 368.; Cieger, 2024, 125.) kaptak helyet. 1878-ban a képviselők még a hagyaték egysége és könyvtári megtartása mellett szavaztak, ám 1886-tól a folyamatos helyhiány miatt megkezdődött a gyűjtemény szétoztása (Jónás & Veredy, 1995, 165.). A hagyaték nem gyűjtőkörhöz tartozó része öt intézménybe került: az Országos Magyar Gazdasági Egyesülethez – amelynek Ghyczy Ignác az egyik fő támogatója volt –, a Magyar Tisztviselők Országos Egyesülete Könyvtárához, a Nógrádmegyei Múzeum Társulathoz, a Királyi Magyar Természettudományi Társulathoz, valamint a Petőfi-házhoz (a mai Petőfi Irodalmi Múzeumhoz). A kötetek visszaszerzését később Nagy Miklós könyvtárigazgató szorgalmazta a 20. század elején.

Fülöp Géza (1978, 183–184.) a következőképpen fogalmaz a gyűjteménnyel kapcsolatban: „Ghyczy Ignác gyűjteményében pedig – aki 1848 előtt a tatai Eszterházy-uradalom korszerűen gazdálkodó jószágigazgatója volt – a kor gazdasági szakirodalma mellett helyet kaptak irodalmi, történeti és jogi művek, továbbá a tulajdonos élénk politikai és irodalmi érdeklődése folytán reformkori hírlapok és folyóiratok is.”

Ghyczy Ignác műveltségét és könyvtárának sokszínűségét már a korabeli sajtó is elismerte és kiemelte. A *Vasárnapi Ujság* a Ghyczy Ignácról megjelentetett nekrológban 1870-ben így méltatta a gyűjtőt és könyvtárát: „A nagy olvasottságu férfiú buzgó barátja volt az irodalomnak; figyelemmel kísérte a külföldi sajtót is, mit bizonyít hátrahagyott könyvtára, mely mint a korában eső magyar és német sajtó jelesebb termékeit magában foglaló, 15,000 kötetnél többet foglal magában” (...y..y, 1870, 241.). Jókai Mór (1893) szellemi kincsesbányaként emlékezett vissza a Ghyczy-könyvtárra a *Pesti Hírlapban* megjelent tárcájában.

4. Ghyczy Ignác természettudományos műveltsége

Ghyczy Ignác öccse, Ghyczy Kálmán életrajzából tudjuk, hogy édesapjuk, Ghyczy Ferenc nagy figyelmet fordított gyermekei taníttatására. Házitanítókat fogadott hozzájuk, így az alapismereteket otthonukban sajátíthatták el (Szigeti, 2012, 23.). Ghyczy Ignác később, 1812 és 1815 között a Győri Királyi Jogakadémia hallgatója lett. A bölcsészeti fakultást (facultas philosophica) 1812 és 1813 között, a jogi fakultást (facultas

juridica) 1814–1815-ben végezte el (Juhász, 2017, 248.). A bölcsészeti és a jogi fakultás egymásra épült, és két-két évet vett igénybe. Az intézményi tanulmányok befejeződésével jelentős szerepet kapott az önképzés lehetősége Ghyczy Ignác mint gazdatiszt életében is, hiszen az arisztokrata munkaadók támogatták tisztjeik ezirányú törekvéseit. A tiszti alkalmazottak használhatták munkaadóik főnemesi könyvtárát, illetve az arisztokraták külön rendeltek könyveket az alkalmazottak részére (Vári, 2002, 66.).

4.1. Földrajzoktatás a Ratio Educationis alatt

A 17. században a győri bölcséleti fakultáson megjelent a történelem–földrajz páros tantárgy (Mészáros, 1985, 194.). Az I. Ratio Educationis mérföldkövet jelentett a földrajzoktatásban is, mivel a földrajz tantárgy önállóvá vált, és kötelező lett. A földrajz oktatásában induktív módszert alkalmaztak: a tananyagban a közelitől a távolabbi felé haladtak. A tervezet számos módszertani újítást tartalmazott: „Ok-okozati összefüggéseket magyaráztatott, összehasonlító módszert ajánlott, térképeket (sőt »néma« térképeket) alkalmaztatott, ábrákat elemeztetett, táblázatok, grafikonok készítését írta elő” (Teperics et al., 2015, 19.). „A Ratio Educationis célja a célszerű oktatás volt” (Bérenger & Kecskeméti, 2008, 178.), ennek megfelelően a földrajz tanítását is a hasznosságnak vetették alá. A földrajzoktatás kezdetben nehézségekbe ütközött, mivel nem álltak rendelkezésre tankönyvek és felkészült tanárok.

4.1.1. Földrajzoktatás a Győri Királyi Jogakadémián a Ratio Educationis alatt

Az első Ratio Educationis szabályozása szerint a Győri Királyi Jogakadémia bölcsészeti fakultásán természetrajzot tanítottak (Juhász, 2017, 12.). A természetrajz oktatásában „a gyakorlatra helyezték a hangsúlyt” (Biczó, 2011, 10.). A tananyag megállapítását az a cél vezérelte, hogy a tanulók olyan ismeretekre tegyenek szert, „amelyek tudása vagy nélkülözhetetlen, vagy feltétlenül hasznos” (Biczó, 2011, 23.). A bölcséleti fakultás célja ebben az időben a gimnáziumi tanulmányok elmélyítése, a későbbi tanulmányok megalapozása, valamint középiskolai tanárok képzése volt. A jogi szakon kíváncsú volt, hogy a hallgatók ismerjék Magyarország földrajzát, azonban „ebből az ifjak már annyit összegyűjtöttek a kisközségből a gimnáziumba lépve, s az ott előírt ismétlések eredményeképpen a gimnáziumból az akadémiára jutva, majd a jogi szak küszöbére érve, hogy felesleges e tantárgyból további oktatásuk” (Biczó, 2011, 15.). A természetrajz oktatása tehát kizárólag a bölcséleti fakultáson zajlott. Az oktatás nyelve a latin volt.

4.1.2. Földrajzkönyvek a Győri Királyi Jogakadémia könyvtárában a Ratio Educationis alatt

A természetrajz és a földrajz tanítása szempontjából nem érdektelen a Győri Királyi Jogakadémia könyvtári állománya alakulásának áttekintése, hiszen az iskolai könyv-

tár a tanárok és a diákok munkáját szolgálta. A Győri Királyi Jogakadémiának kezdetben nem volt saját könyvtára: a győri gimnáziummal közös használatú könyvtárral rendelkeztek. A könyvtárak célja az oktatói és a hallgatói igények kielégítése volt „általánosan hasznos könyvekkel” (Biczó, 2011, 23.), amelyek támogatták az oktatói munkát, a hallgatóknak pedig egyéni kutatási lehetőséget kínáltak. A megfelelő könyvtári állomány kialakítása stratégiai fontosságú volt a királyi akadémiákon folyó oktatás magas színvonalának biztosítása érdekében. A Győri Királyi Jogakadémián is nélkülözhetetlennek bizonyult az oktatott tantárgyakból az elismert és kiváló szerzők műveinek beszerzése. Nemcsak a Ratio Educationis tanulmányi rendszerének megfelelő, hiányzó jogi szakkönyvek beszerzése, hanem a bölcsészeti kar számára a könyvállomány frissítése is szükségessé vált (Biczó, 2011, 11.). Mindegyik akadémián létre kellett hozni a természetrajz tantárggyal összefüggésben ásvány-, növény- és állatgyűjteményt. A győri jezsuita rend 2767 műből álló könyvtárát a rend feloszlását követően a Győri Királyi Jogakadémiához csatolták. Gróf Niczky Kristóf főigazgató utasítására lajstromba vették a könyveket, majd az 1777. november 21-i leirat szerint tudományszakok, azokon belül pedig alfabetikus sorrend szerint rendezték a könyvállományt. A győri könyvtár állományának összeírása 1778-ban fejeződött be. A szakrendi elnevezések között a következők szerepeltek: „a haza földrajzának, történelmének és jogrendszerének ismerete, és mindaz, ami Magyarországgal vagy a társult országokkal kapcsolatos; [...] természetrajz; [...] általános földrajz” (Biczó, 2011, 23.). A könyvtár az akadémia Pécsre költözése után Győrött maradt, és a gimnázium épületében kapott helyet. 1790 márciusában Győr vármegye rendjei tiltakoztak a jezsuita könyvtár Pestre költöztetése ellen, ám a helytartótanács a pesti egyetemi könyvtár számára elszállította a lajstromba vett és kiválasztott könyveket, a főlös példányokat pedig eladták. A Győri Királyi Jogakadémia 1802-ben tért vissza Győrbe, és 1848-ig egy épületben működött a gimnáziummal. Az intézményvezetést 1802-ben a bencés szerzetesrend vette át. A helytartótanács utasítása szerint az oktatási intézménynek egy termet kellett fenntartania a könyvtár és a természettani raktár számára (Biczó, 2011, 26.).

4.2. Földrajzoktatás a II. Ratio Educationis alatt

A II. Ratio Educationis bevezetése során igyekeztek a követelményeket a valósághoz igazítani. A rendelet csökkentette a tanítandó természettudományok számát, és a human műveltség oktatására helyezte a hangsúlyt (Biczó, 2011, 28.). Megkérdőjeleződött a földrajz tantárgy önállósága: sok esetben a történelemmel együtt tanították. A követelmények csökkentek az I. Ratio Educationishoz képest (Teperics et al., 2015, 20.). A taneszközöket tekintve javultak a feltételek.

4.2.1. Földrajzoktatás a Győri Királyi Jogakadémián a II. Ratio Educationis alatt

Ghyczy Ignác győri jogakadémiai tanulmányai a II. Ratio Educationis idejére estek. A II. Ratio Educationis bevezetése után az alábbi, földrajzi vonatkozású természetismereti tantárgyakat oktatták a Győri Királyi Jogakadémián a bölcsészeti fakultáson: tiszta matézis geodéziával, elméleti és kísérleti természettan, alkalmazott matézis (geometria, vízműtan, építéstan), valamint mezőgazdaságtan természetrajzzal (Juhász, 2017, 15.). A geodéziát a bölcséleti kar első évfolyamán oktatták; az elméleti és kísérleti természettant, az alkalmazott matézist és a mezőgazdaságtant természetrajzzal a második évfolyamon sajátították el a hallgatók (Biczó, 2011, 28.). A bölcséleti fakultás szerepe a magasabb fokú továbbképzés, az önálló pályákra való felkészítés, valamint a jogi, hittudományi és orvosi fakultásra való előkészítés volt. A 18. század végén és a 19. század elején, Bolyai Farkas (1775–1856) idejében a matézis nem korlátozódott szigorúan a matematikára, hanem tágabb jelentést hordozott. „A matematikai jelzőt gyakran használták csillagászati, geodéziai, földrajzi, fizikai, műszaki és hadászati művekben is” (Szabó, 2016, 82.). Az 1844. július 24-i 27215. számú helytartótanácsai rendelet az akadémiai oktatás nyelvére vonatkozóan a következőt mondta ki: „A bölcséleti karon [...] a természetrajz [...] azonnal magyarul tárgyalandók; a természettan, a mathézis, a vízműtan és az építéstan egy ideig [...] latin nyelven tárgyalandók” (Biczó, 2011, 45.). A rendelet értelmében tehát a természetrajzot az 1844–1845-ös tanévtől magyar nyelven oktatták, a természettan oktatása azonban átmeneti ideig latin nyelven folyt (Juhász, 2017, 16.). Az 1849. november 7-i akadémiai tanácsülés határozata értelmében a kezdődő tanévben az előadásokat azon a nyelven kell megtartani, amelyet a forradalom kitörése előtt használtak, a természettan és a matézis azonban magyarul tanítható, mert ezekből a tárgyakból nem állnak rendelkezésre latin nyelvű tankönyvek (Biczó, 2011, 46.).

4.2.2. A Győri Királyi Jogakadémia könyvtárának története a II. Ratio Educationis alatt

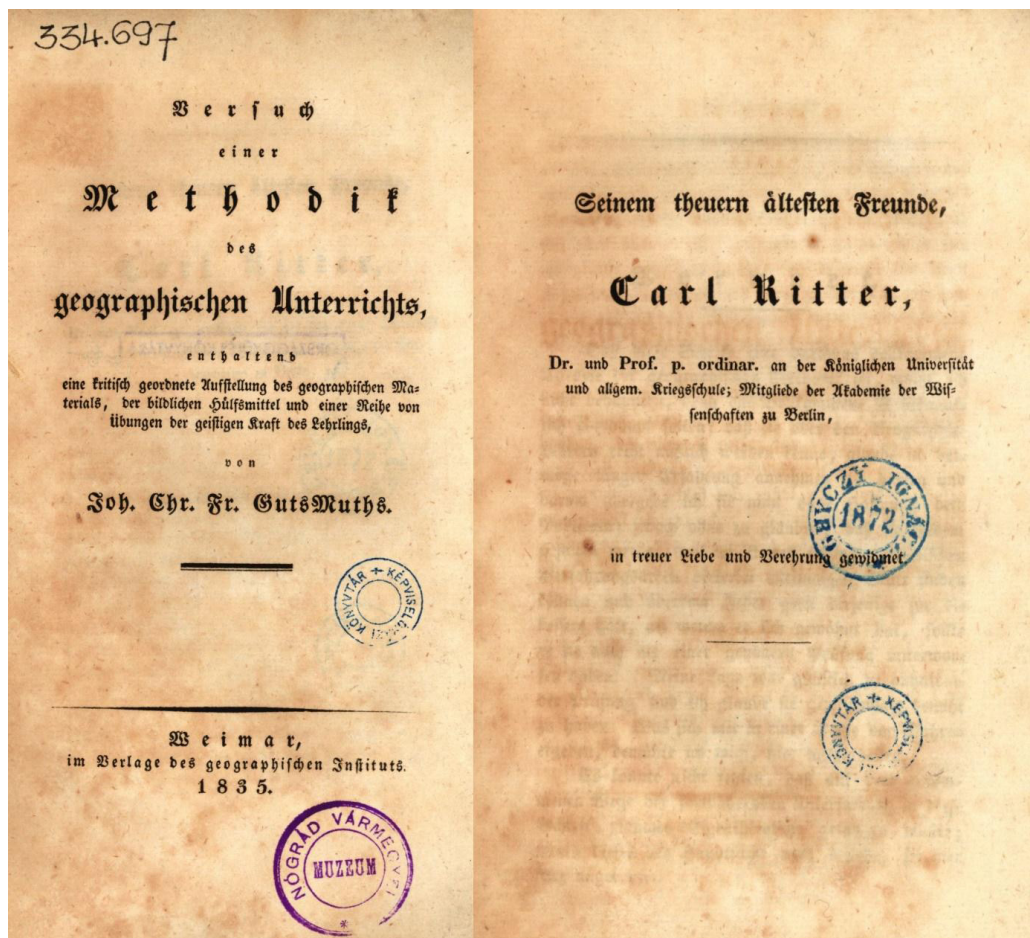
Biczó Zalán (2011, 46–47.) ismertetése szerint a Győri Királyi Jogakadémia tanári könyvtárát 1809-ben feldúlták a francia csapatok, és sok könyvet magukkal vittek. Berta György könyvtárőr a könyvek nagy részét saját költségén visszavásárolta. 1818-ban a könyvtár 1060 kötetel rendelkezett. 1818-ban Hübler János helyettes főigazgató végrendeletében az akadémiára hagyta 75 kötetes könyvtárát. A jogakadémia tanárai rendszeresen gyarapították műveikből az akadémia könyvtárát. A főigazgató 1830-as kérése nyomán, a helytartótanács rendelete értelmében a győri jogakadémia kapott a Pesten nyomtatott könyvekből. Mivel az Egyetemi Nyomdától számos alkalommal nem érkeztek meg a könyvek Győrbe, a főigazgató 1846. áprilisban újra kérelmezte a jogakadémiai könyvtári könyvellátás minőségének javítását. Ennek érdekében azt is kérvényezte, hogy ne csak az Egyetemi Nyomdánál, hanem a bárhol megjelent jelentős könyvekből küldjenek példányt. A könyvtárgyarapítási kísérletek jelentős eredményre vezettek, hiszen a Győri Királyi Jogakadémia 1850-es megszűnésekor a

könyvtár megközelítőleg kétezer kötettel rendelkezett: állománya tehát bő harminc év alatt megduplázódott.

Az akadémia szertára ásványgyűjteménnyel rendelkezett. 1834-ben két nagyobb adományt kapott a győri jogakadémia: Czech János tiszteletbeli konzul, akadémikus és Szajbély István erdőmérnök mineralógiai gyűjteményével gyarapodott.

5. Johann Christoph Friedrich GutsMuths német pedagógus földrajzoktatás-módszertani műve a Ghyczy-gyűjteményben

A Ghyczy-gyűjteményben megtalálható Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759–1839) német pedagógus *Versuch einer Methodik des geographischen Unterrichts, enthaltend eine kritisch geordnete Aufstellung des geographischen Materials, der bildlichen Hilfsmittel und einer Reihe von Übungen der geistigen Kraft des Lehlings* (Weimar: im Verlage des geographischen Instituts [Geographisches Institut], 1835) című műve (1. ábra).

1. ábra: A kötet címlapja és [III.] oldala

Forrás: Országgyűlési Könyvtár

A kötet a Nógrádmegyei Múzeum Társulathoz került, majd onnan jutott vissza a Képviselőházi Könyvtár gyűjteményébe. Ezt a címlap rectón található Nógrád Vármegyei Múzeum körpecsét és a Képviselőházi Könyvtár körpecsét, valamint a [III.] oldalon található Ghyczy Ignác 1872 körpecsét és a Képviselőházi Könyvtár körpecsét igazolja. A könyv papírkötésben van. Kézírást tulajdonosi bejegyzést és margináliát nem tartalmaz.

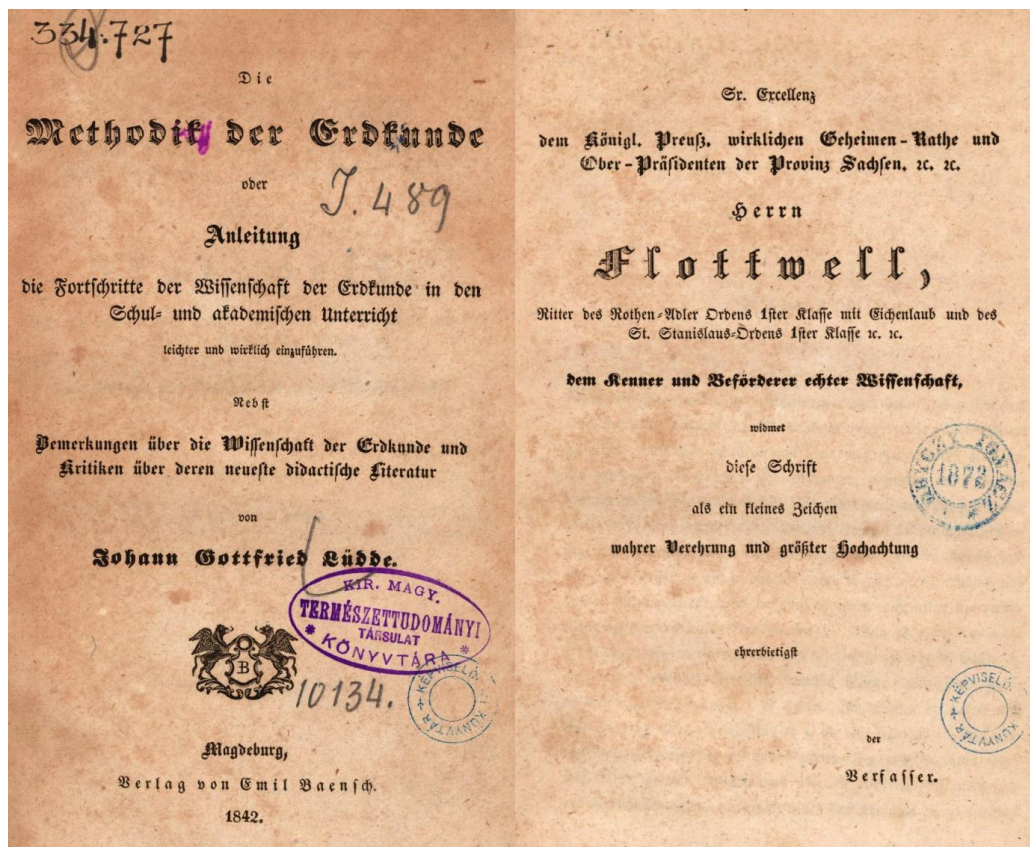
GutsMuths életműve főként a testnevelés oktatásában elért vívmányai révén vált híressé. A filantróp testnevelés képviselője volt. Testnevelési oktatásmódszertanában a játékokra és az úszásra fektette a hangsúlyt ([s.n.], 1997, 313.). Kevésbé ismert, hogy földrajzoktatással is foglalkozott. Már 1773-ban, amikor atyja halála után Carl Ritter – Alexander von Humboldt mellett az egyik legjelentősebb német földrajztudós – házi-tanítója és nevelője lett, pedagógiai kérdésekkel kezdett el foglalkozni, valamint nagy érdeklődést mutatott a földrajz iránt is (Grupe, 1966, 350). Schnepfenthalban földrajzot, technológiát, francia nyelvet, gimnasztikát és úszást tanított. Schnepfenthal munkássága kezdetétől foglalkozott földrajzi kérdésekkel és pedagógiai problémákkal (Grupe, 1966, 351.). A földrajztanításba elsőként hozott módszert és életet. Egyedülálló volt abban, ahogyan előadásait szemléltette, azokat a tanulókkal vállalt kirándulásokkal érdekesebbé és izgalmasabbá tette, valamint abban, hogy térképek rajzolásával segítette a memorizálást (Kämmel, 1879, 225.).

GutsMuths megkísérelte az országhatárokon alapuló és útleírásokban kimerülő földrajztanítást átfogóbb keretekbe helyezni. Saját tevékenységében, publikációiban és recenzióiban az iskolai földrajzoktatás új módszertanát igyekezett sikerre vinni (Grupe, 1966, 351.). A műben többfokozatú, analitikus tanítási módszert fejlesztett ki, amelyben részletesebben kitért a képi tananyag jelentőségére (Brogiato & Fick, 1997, 39.). A Verédy Károly által szerkesztett pedagógiai enciklopédia kiemeli, hogy „A földrajzi oktatás módszerénél – nemcsak derék művével: *Versuch einer Methodik des geographischen Unterrichts*. 1835. hatott a régi elavult elvek reformálására, de főleg egyik növendéke Ritter Károly által, a ki tanítójának reformtörekvéseit vette alapul nagyszabásu tanulmányainál” ([s.n.], 1886, 328.).

GutsMuths a *Versuch einer Methodik des geographischen Unterrichts...* című művét is Carl Ritternek ajánlotta. Egykori tanítványa ekkor már a berlini egyetem professzora és a Berlini Tudományos Akadémia tagja volt (Ratzel, 1889, 690.). A szerző a mű előszavában arról tájékoztatja az olvasót, hogy a földrajz tananyagát szigorú kritikának vetette alá, logikai rendet teremtett benne, valamint új anyagokkal is kiegészítette. Az új tananyagok között szerepel az emberi tevékenység bolygónkra kifejtett hatása, Carl Ritter *Über das historische Element in der geographischen Wissenschaft* című tanulmánya (Berlin, 1834), a tengerek emberiségre gyakorolt hatása, összehasonlító és áttekintő táblák, valamint a tanulók szellemi erejének növelésére szolgáló gyakorlatok (GutsMuths, 1835, [V]–VIII.).

6. Johann Gottfried Lüdde német földrajztanár és földrajztudós műve a Ghyczy-gyűjteményben

Johann Georg Lüdde (1779–?) német földrajztanár és földrajztudós tollából Ghyczy Ignác gyűjteményében a *Die Methodik der Erdkunde oder Anleitung die Fortschritte der Wissenschaft der Erdkunde in den Schul- und akademischen Unterricht leichter und wirklich einzuführen: nebst Bemerkungen über die Wissenschaft der Erdkunde und Kritiken über deren neueste didactische Literatur* (Magdeburg: Verlag von Emil Baensch, 1842) című mű található meg (2. ábra).

2. ábra: A kötet címlapja és [III.] oldala
Forrás: Országgyűlési Könyvtár

A kötet a Ghyczy-gyűjteményből a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Könyvtárába került, majd onnan érkezett vissza a Képviselőházi Könyvtárba. Erről a címlap rectón található Kir. Magy. Természettudományi Társulat Könyvtára körpecsét és a Képviselőházi Könyvtár körpecsét, valamint a [III.] oldalon található Ghyczy Ignác 1872 körpecsét és Képviselőházi Könyvtár körpecsét tanúskodik. A kötet pápírkötésben van. Kézírtasos possessorbejegyzést és margináliát nem tartalmaz.

Lüdde 1829-től Aargauban tanított földrajzot. A kötet megjelenése utáni esztendőben, 1843. október 15-én a *Zeitschrift für vergleichende Erdkunde* című folyóirat szerkesztőjeként a Leopoldina Német Természettudományos Akadémia tagja lett (Neigebaur, 1860, 270.). Az aargauai intézmény bezárását követően, 1857-től a berlini Luisenstädtische Realschulében oktatott földrajzot. Lüddének két földrajzi bibliográfiát is köszönhetünk, amelyekben összegyűjti és kritikával illeti a szakirodalmat (Beck, 1954, 54.).

A Ghyczy-gyűjteményben őrzött *Die Methodik der Erdkunde...* című művében Lüdde a már említett Carl Ritter földrajzfelfogását is ismerteti, aki számára a földrajz a természet és az emberi világ közötti köteléket jelentette (Buntebarth, 1981, 99.). Bírálja Cannstein oktatásmódszertanát, amely véleménye szerint a részletesség, valamint a diákok memóriájának túlzott mértékű igénybevétele miatt nem alkalmazható. A cannsteini oktatásmódszertan bírálatát azzal igyekszik alátámasztani, hogy találkozott olyan tanulókkal, akik miután elvégezték Cannstein iskoláját, gyorsan elfelejtették a neveket és főként a számokat, így elveszítették azt a képességüket, hogy szabadon rajzoljanak térképet (Trampler, 1878, 30.). Sven Agren módszertanával kapcsolatban is kifogásolja Lüdde a memorizálás elvárt mértékét (Trampler, 1878, 25.).

7. Összegzés

Ghyczy Ignác könyvgyűjtő alapos természetrajzi-földrajzi képzésben részesült a Győri Királyi Jogakadémián. Könyvgyűjteményében nagy számban képviseltetik magukat a hazai és külföldi kiadású földrajzi, természetföldrajzi, illetve a földrajztanítást segítő kötetek. A fent bemutatott kötetek alapművekként jelen vannak a gyűjtő könyvtárában. Ghyczy Ignác e munkákkal minden bizonnyal nem az intézményes oktatás keretei között ismerkedett meg. Feltehetően széles körű tájékozottságának és főnemesi munkaadóinak köszönhetően szerzett tudomást e szerzőkről és műveikről. A közös katalógusok tanúsága szerint ezek a kötetek kevésbé lehettek ismertek hazánkban, mivel egyéb magyarországi könyvtárak állományában nem szerepelnek. Ghyczy Ignác azonban a kor legjelentősebb német földrajztudósainak és földrajztanárainak műveit mégis ismerte, be is szerezte, és elhelyezte könyvtárában.

Irodalomjegyzék

- Beck, H. (1954). Methoden und Aufgaben der Geschichte der Geographie. *Erdkunde*, 8(1), 51–57.
- Bérenger, J. & Kecskeméti K. (2008). Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon: 1608–1918. Napvilág Kiadó.
- Biczó Z. (szerk.). (2011). A győri jogászképzés évszázadai. Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- BLS. [Balás Á.] (1894). Ghyczy Ignác. In A Pallas nagy lexikona: Az összes ismeretek enciklopédiája. VIII. (pp. 10–11). Pallas.

- Brogiato, H. P., & Fick, K. E. (1997). „An dem Knochen wird von vielen genagt“: Zur Entwicklung der geographischen Schulatanten im 19. Jahrhundert”. *Internationale Schulbuchforschung*, 19(1), 35–66.
- Buntebarth, G. (1981). Zur Entwicklung des Begriffes Geophysik. *Abhandlungen der Braunschweigischen Wissenschaftlichen Gesellschaft*, 32, 95–109. <https://doi.org/10.24355/dbbs.084-201307041501-1>
- Cieger, A. (2021). A magyar országgyűlés a dualizmus korában. I: A képviselőház (1865–1918). Országház Könyvkiadó.
- Cieger, A. (2024). A népképviselői országgyűlések hivatali szervezete a dualizmus korában. In Pelyach I. (szerk.), *A magyar országgyűlések szolgálatában: Az országgyűlések mellett működő hivatalok története* (pp. [111]–147). Országház Könyvkiadó.
- Csendes K. (1969). A képviselőház könyvtárának Ghyczy Ignác-gyűjteménye. *Magyar Könyvszemle*, 85(4), 352–361.
- Fischer, L. (2014). *Geography and Enlightenment in the German states, c.1690 – c.1815* [PhD-disszertáció]. The University of Edinburgh.
- Fülöp G. (1978). A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. (Irodalomtörténeti Könyvtár 33). Akadémiai Kiadó – A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete.
- Fülöp G. (2010). Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején a reformkorban (1772–1848). Hatágú Síp Alapítvány.
- Grupe, O. (1966). Guts Muths, Johann Christoph Friedrich. In *Neue Deutsche Biographie*. VII (pp. 350–351.). Duncker & Humblot.
- GutsMuths, J. Chr. Fr. (1835). Vorwort. In *Versuch einer Methodik des geographischen Unterrichts, enthaltend eine kritisch geordnete Aufstellung des geographischen Materials, der bildlichen Hilfsmittel und einer Reihe von Übungen der geistigen Kraft des Lehrlings* (pp. [V]–VIII). Verlage des geographischen Instituts.
- Horváth M. & Pulszky Á. (1873). A képviselőház könyvtári bizottságának jelentése a Ghyczy Ignác örökösei által adományozott könyvtár átvétele s a könyvtár felállítása tárgyában. In *Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai*. VIII. kötet. (pp. 26–27.). Magyar Királyi Államnyomda.
- Jókai M. (1893). Hatvanhárom év előtti diétai referáda: A »Pesti Hírlap« eredeti tárcája. *Pesti Hírlap*, 15(25), 2–4.
- Jónás K. & Veredy K. (1995). *Az Országgyűlési Könyvtár története: 1870–1995*. Magyar Országgyűlés.
- Juhász R. I. (2017). A győri felsőoktatás intézményeinek hallgatói: 1719–1852. *ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár*.
- Kämmel, H. (1879). Guts-Muths: Johann Christoph Friedrich. In *Allgemeine Deutsche Biographie*. X (pp. 224–225.). Duncker & Humblot.
- Mészáros I. (1985). Két Ratio Educationis: Kiteljesedés vagy hanyatlás? *Magyar Pedagógia*, 85(2), 190–204.
- Neigebaur, J. D. F. (1860). *Geschichte der Kaiserlichen Leopoldino-Carolinischen Deutschen Akademie der Naturforscher während des zweiten Jahrhunderts ihres Bestehens*. Friedrich Frommann.

- Pálmány B. (1987). Ghyczy Ignác (1799–1870). In Für L. & Pintér J. (szerk.), Magyar agrártörténeti életrajzok. A–H (pp. 633–636.). Magyar Mezőgazdasági Múzeum.
- Ratzel, Fr. (1889). Ritter, Karl. In Allgemeine Deutsche Biographie. XVIII (p. 679–697.). Duncker & Humblot.
- Redl K. (2019). 150 éves az Országgyűlési Könyvtár. Parlamenti Szemle, 4(1), 121–126.
- [s.n.]. (1894). Ghyczy Ignác. In Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái. III (pp. 1200–1201.). Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése.
- [s.n.]. (1870). Gyász hír. Századok, 4(5), 350–351.
- [s.n.]. (1886). Guts-Muths János. In Verédy Károly (szerk.), Paedagogiai encyclopaedia. Különös tekintettel a népoktatás állapotára. A neveléstudomány szótára, melyben az általános és részletes paedagogika, didaktika és methodika, a statisztika, lélek-, erkölcs- és gondolkodástan, valamint az irodalom, művelődés és paedagogiai történelem főbb részletei betűrendben foglalvák. Segédkönyv tanítók, nevelők, szülők és iskolai előjárók számára (p. 328). Athenaeum.
- [s.n.]. (1967). Ghyczy Ignác. In Kenyeres Ágnes (főszerk.), Magyar életrajzi lexikon. I (pp. 595–596.). Akadémiai Kiadó.
- [s.n.]. (1997). GutsMuths, Johann Christoph Friedrich. In Brockhaus. Die Enzyklopädie in vierundzwanzig Bänden. IX (20., überarb. u. aktualisierte Aufl., p. 313). F. A. Brockhaus.
- [s.n.]. (2001). Ghyczy Ignác. In Markó László (főszerk.), Új magyar életrajzi lexikon. II (p. 1011). Magyar Könyvklub.
- Stein, P. (2006). Schriftkultur: Eine Geschichte des Schreibens und Lesens. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Szabad Gy. (1957). A tatái és gesztesi Eszterházy-uradalom áttérése a robotrendszerrel a tőkés gazdálkodásra. Akadémiai Kiadó.
- Szabó P. G. (2016). A mozgás szerepe a geometria felépítésében Bolyai Farkasnál. In Gurka D. (szerk.), Matézis, mechanika, metafizika: A 18–19. századi matematika, fizika és csillagászat eredményeinek reprezentációja a filozófiában és az irodalomban (pp. [80]–92.). Gondolat Kiadó.
- Szigeti I. (2012). „Hazámnak hasznos polgárja kívánok lenni”: Ghyczy Kálmán élete és politikai pályája (1808–1888). Gondolat Kiadó.
- Teperics K., Sáriné Gál E., Németh G., Sütő L. & Homoki E. (2015). Földrajztanítás – válogatott módszertani fejezetek: Kézikönyv. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Trampler, R. (1878). Die constructive Methode des geographischen Unterrichtes. A. Pichler's Witwe & Sohn.
- Vári A. (2002). Az agrárértelmiség helyzete a 19. század első felében. Szociológiai Szemle, 12(2), [59]–76.
- Villám Judit (cop. 2024). Az Országgyűlési Könyvtár. Országház Könyvkiadó.
- ...y...y. (1870). Ghyczy Ignác (1799–1870). Vasárnapi Ujság, 17(20), 241–242.